

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כג, תשל"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

גם ר' יהודה הלוי מנקד:

כִּי כְּבֹדָה / לְכֵן יִרְדָּה

(שירי ריהל, מהדורת ברנשטיין, ניו יורק, תש"ה, עמ' 30, שר' כא)
לכאורה, שינוי בדוחק המשקל. אבל פיוצא בו מצינו
בקטע תפילה מן הגיזוה. לשון הברכה הראשונה שלאחר
קריאת שמע של ערבית הוא:

לְכֵן בְּרָצוֹן עָנּוּ וְאָמְרוּ

(י' לוי, ההשקפה הצרפתית, כרך 53, 1907, עמ' 234)
נמצא, שהניקוד קדום הוא, ופייטני ספרד השתמשו בו
לכתחילה, בהסתמכם על מסורת ראשונים.

עדו אבינרי

מארמית לעברית בכתבי ביאליק*

הכיוון הלשוני-ספרותי של סופרינו בדור הקודם באשר
לעברית ולארמית היה – מארמית לעברית, על דרך שינויים
או תרגומים. להלן לקט דוגמאות מתוך כתבי ביאליק. במהדורות
אחרונות של כתביו החליף הרבה ביטויים ארמיים בעברית;
אעפ"י כן השאיר מלים ארמיות הרבה מבלי לשנות את
צורתן:

מצד ימין מובא הנוסח שבמהדורה ראשונה (תרנ"ט –
ביאליק היה אז בחור-ישיבה בן 26). מצד שמאל הנוסח
שבמהדורות מאוחרות (בסוגריים שנת המהדורה):

* הושמע ברדיו במדור "שבילי לשון" (שבועריכת ר' סיוח).

עקבות קרני דאומנא

ובחדא מחתא יעביר
עיניו על...

בנכסי דלא ניידים
הנוכרים לעיל

ולבדיחותא בעלמא
ועסק בעלמא

על מזלו שלא יתרע
לארמאי בשוק

אלא מאי
הלגינא

בר סמכא
ומילי דחסידותא

בזוזי
אנב אורחא

השלג דאשתקד
בכגון דא

בלגינא
בשעה שרוחא לבסומי

שכיח
משי קלילא

מרוסקות מניה וביה
הקתא

בלאו הכי

עקבות קרני אומן

(אריה בעל גוף א. תרפ"ג. אנב, זה
סיפורו הראשון)

ובדרך הילוכו יעביר עיניו
על... (שם, שם, תרפ"ג)

בנכסי קרקע (שם, ב. תרצ"ג).
הנוכרים למעלה

(שם, ג. תרפ"ג וכן כל הדוגמאות
מאריה בעל גוף, להלן)

ולשם בדיחות בלבד (שם, ג)
ועסק סתם (שם, ד)

על מזלו שלא יורע (שם, ד)
לנכרי בשוק (שם, ו)

אלא מה (שם, ו)
הלגין (שם, ו)

בר סמך (ו)
ודברי חסידות (שם, ו)

בזוזים (שם, ו)
דרך אנב (שם, בגם ו)

השלג של אשתקד (שם ו)
ובכגון זה (שם, ז)

בלגין (שם, ז)
בשעה של קורת רוח (שם, י)

משי קליל (שם, יב)
מרוסקות מתוכן

(מאחורי הגדר, א. תרפ"ג)
הקת (שם, ה. תרפ"ג)

בלא כך (שם, ו. תרצ"ג)

גח"ך ובוכה
 (כאן גם השורש ארמי וגם הצורה
 ארמית מבחינה היסטורית: ע<ג).

מעניין הדבר, שבמאתורי הגדר פרק ח נאמר "גח"ך החרומף",
 וכנראה שכן ביאליק לתקן.

יתמי דיתמי	יתומי יתומים
בשמחת תורה ראשתקד	... של אשתקד
ב"המליץ" דהיום	ב"המליץ" של היום
"בגדי עוים" דשמשו	... של שמשון
ההשפעה דממילא	השפעת ממילא
הרחבה דממילא	הרחבה מאליה

(צעירות או ילדות? תרצ"ג)
 (סוחר. תרפ"ג)
 (שם. תרצ"ג)
 (הלכה ואגדה בהערה. תרצ"ג)
 (חבלי לשון. תרצ"ג)
 (חבלי לשון. תרפ"ג)

ניתן לחלק תיקונים אלה לכמה סוגים: א) תרגום
 מילולי (בלאו הכי – בלא כך); תרגום חופשי (בחדא
 מחתא – דרך הילוכו); ג) תרגום חלקי (בר סמכא – בר
 סמך. והשארת "בר" מעידה עד כמה חדרה מלה זו לעברית:
 בר-מצוה וכדומה. והגיעו הדברים עד כדי כך, שבעיתונים
 כותבים לעתים "ברי מזל" במקום "בני מזל" וכד'); ד)
 השמטת הסיומת הארמית: –א (הלגינא – הלגין. וכיון
 שאל"ף זו בארמית משמשת כה"א הידיעה, אוסר למשל א"מ
 ליפשיץ בספרו (כתבים, ב, מ) לומר: האבא, השוליא. אולם

איסור ראשון יש לו על מה לסמוך, כיון ש"אבא" מובן כמו
"האב שלי", מה שאין כן "שוליא", שבו הידוע אינה מורגש).
ביאליק השאיר בכתביו ביטויים ארמיים. בייחוד במאמריו.
לדוגמה: אגב אורחא (במאמר טעות נעימה); גירסא
אחריו (מנדלי ושלושת הפרכים); לא חמימא ולא
קרירא (שירתנו הצעירה, א). אולם אפילו בסיפוריו
נותרו צירופים, מונחים ופתגמים ארמיים: סעדא דלבא
(יום השישי הקצר. הצירוף עפי פירוש רשי לוסעדו
לבכס); רגלוהי דבר נש! (שם). קיצור הפתגם הארמי
הידוע); זחיל ודחיל (מאחורי הגדר); לית דין בר נש
(ספיה, ז); כהאי לי שגא (קטע מפרקי ספיה, מעוזבונז של
ביאליק); הא לא קשיא (סוחר); קימא לן (סוחר. ראה
בסמוך את הביטוי "קימא להם", שחציו ארמי וחציו
עברי, אף הוא בכתבי ביאליק, באיגרותיו); מהכא להתם
להכא (איש הסיפון); מהיכי תיתי (איש הסיפון. ביטוי
זה במקורו פירושו: מאין תבוא? מארמית חדר לידיש, ושם
מובנו: למה לא? לא איכפת. ובמובן זה משתמש ביאליק).

נסיים בהחלפות של ארמית לעברית: מהן תרגומים
חלקיים ומהן תרגומים מלאים. ביאליק פותב באיגרותיו
(פרך ג, עמוד כ): טלגרמה בזמנה פנהמא בשעת
רעבון. בגמרא (פלה רפתיא) נאמר: פסוק בזמנו פנהמא
בשעת רעבא, ומלבד השינוי ההיתולי בראש המאמר, תרגם
המשורר את המלה "רעבא" לעברית, אך השאיר מלת
"נהמא" במקורה. הסיבה לכך: "רעבון" דומה ל"רעבא", ואילו
"לחם" אינו דומה ל"נהמא". גם בדוגמה הבאה התרגום הוא

חלקי: ואעפֿ שקימא להם ליהודים שסתם אשכנזי שוטה
וכו' (איגרות ביאליק ג, לו). המשורר לא כתב קיימא להו',
משום ההרגל בצירוף קיימא לך, ומתוך הנטייה שלא להטות
צורות ארמיות אלא לשמור על צירופים קבועים. לפתגם
הבא שווה המשורר דמות מיוחדת במינה: לאו בכל יומא
ובכל שתא מתרחש נס כזה (שם, שם, צו). שתיים עשה
כאן המשורר: כתב שתא על משקל שעתא, ואת הצירוף
מתרחיש ניסא כתב בעברית הדומה מאוד לארמית.

ישראל הורביץ

מאדם ועד תולעת

לקט פתגמים על החי בספרותנו

(סיום)

ציפור

א. שבת שירה

היה בוקר של שבת שירה בעיירה, — — — ובשעות ארוחת
הצהריים, כאשר פתחו את הדלת כדי לזרוק דייסה לציפורים,
התפרץ הביתה קול צפצופן והפיץ רוח חדשה מסביב, רוח
של אביב.

(דבורה בארון, "פרשיות", בראשית, עמ' 234)

בעוד שבוע תהיה "שבת שירה", בה צריכים להשליך דייסה
לציפורים, אתה יודע מפני מה?

(יעקב לבנבך, מון אל זן, "הדואר", גל' כ"ב, תשכ"ה)

הלא השבת היא שבת של שירה

ומצפה בעוד בוקר מצוה בשבילי:

לצאת באור בוקר בהיר ומבריק